

ДОШКІЛЬНА ТА ПОЧАТКОВА ОСВІТА

УДК 37.091.12:376:005.963

DOI: 10.37026/2520-6427-2020-101-1-74-77

Таміла ДЖАМАН,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кабінету виховної роботи
та позашкільної освіти Рівненського ОІППО

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У статті охарактеризовано проблему неперервної підготовки вчителів початкової школи до роботи в сучасних умовах. Обґрунтовано поняття «неперервна освіта вчителя початкової школи». Доведено, що неперервна освіта вчителів початкової школи передусім орієнтована на цілісний розвиток людини як особистості й суб'єкта діяльності та передбачає постійний рух уперед, якісний і кількісний прогрес в оперуванні власними професійними знаннями і вміннями, набуття життєвого і професійного досвіду.

Ключові слова: неперервна освіта, учитель початкової школи, неперервна підготовка, професійна підготовка.

В статті охарактеризована проблема непрерывной подготовки учителей начальной школы к работе в современных условиях. Обосновано понятие «непрерывное образование учителя начальной школы». Доказано, что непрерывное образование учителей начальной школы ориентировано прежде всего на целостное развитие человека как личности и субъекта деятельности и предусматривает постоянное движение вперед, качественный и количественный прогресс в оперировании собственными профессиональными знаниями и умениями, приобретение жизненного и профессионального опыта.

Ключевые слова: непрерывное образование, учитель начальной школы, непрерывная подготовка, профессиональная подготовка.

This article addresses the problem of continuous primary school teachers preparation to the work in conditions of inclusive education. A review of scientific research was conducted and the essence of the concept continuous primary school teachers preparation to the work in the conditions of the inclusive education was clarified. It is indicated that the teaching staff preparation process means also gradual acquisition of the necessary competences by the subjects of education, that gives them rights to work in the educational establishments and institutions that are connected with teaching and human development. It was personalized the continuous education development conception about provision and

implementation the educational policy for development the continuous pedagogical education. It is stated that the main principles of state education policy are enshrined in the national doctrine of educational development; they are enshrined in the country's 2012-2021 development strategy. They envisage the implementation of a number of measures to reform the higher education system in the new social-economical conditions taking into account the worldwide (generally civilizational) trends of higher education system development. Improving the national higher education system and its integration into the worldwide education space means also building an effective education policy, that can provide increasing an educational services quality; implementation of innovative pedagogical systems; equal access to the qualitative education for all citizens, also free choice in education; modernization the content of an education and its organization according to the worldwide modern trends and labor market requirements; providing continuity of education and education during the all life.

Key words: continuous education, continuous preparation, professional preparation, primary school teachers, inclusive education.

Професія педагога є однією з найбільш масових, а її значущість та соціальна роль у сучасному суспільстві – все більш відчутна. Її набуття – складний і довготривалий процес, адже відбувається в різних інституціях і має різні етапи становлення та професійного розвитку особистості. Провідними ідеями розвитку сучасної освіти є гуманізація та неперервність. Згідно з визначенням Міжнародної комісії з освіти XXI століття при ЮНЕСКО «неперервна освіта повинна об'єднувати всю діяльність і ресурси в галузі освіти та спрямовувати їх на досягнення гармонійного розвитку потенційних здібностей особистості й прогресу в перетворенні суспільства» [4]. У зв'язку з цим неперервність педагогічної освіти вчителя, зокрема й початкових класів, свідчить не лише про його високий рівень підготовленості до професійної діяльності та здатність до постійного і неперервного навчання та самонавчання, а й безпосередньо впливає на формування та розвиток його педагогічної майстерності.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблеми наступності загальної та фахової підготовки студентів, різні аспекти функціонування системи неперервної професійної освіти відображено в роботах таких українських учених, як С. Гончаренко, Р. Гуревич, І. Зязюн, Г. Костюк, Н. Ничкало, В. Олійник, О. Савченко, С. Сисоєва, Л. Хомич, М. Фіцула та ін.

Розвиток діяльності системи неперервної освіти досліджувалися науковцями: А. Алексюком, С. Архангельським, Ю. Бабанським, В. Бондарем, В. Галузинським, І. Лернером, В. Паламарчуком, П. Підкасистим, І. Харламовим та ін. Серед зарубіжних учених проблеми неперервної освіти варто виокремити Р. Альдага, Т. Барнса, А. Гасана, В. Маслова, С. Тунмана та ін. У працях таких українських учених, як Г. Балл, І. Бех, О. Пехота, В. Рибалка, С. Сисоєва та ін. розглядається професійна підготовка майбутніх фахівців у контексті особистісного спрямування.

Розгляду неперервної професійної освіти присвячено дослідження В. Астахова, І. Вакарчука, Ю. Драгунова, Г. Зінченка, О. Кононенка, Ю. Кувшинова, І. Кулешов, І. Латипов, Л. Охотнікова, І. Реутова, І. Самойлюкевич, Л. Сгонік, О. Тімеця, І. Челишева, В. Шелудька, Г. Ягодина та ін.

Однак, незважаючи на представлену вище низку праць, означена нами проблема є досить актуальною, а отже, потребує більш ґрунтовного аналізу, особливо в питанні неперервної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Мета статті – окреслити проблему неперервної підготовки вчителів, зокрема й початкової школи, до роботи в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. У статті 18 Закону України «Про освіту» (2017) неперервний професійний розвиток визначено як безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності [6]. Однією із ключових компетентностей визнано навчання впродовж життя.

Енциклопедія освіти неперервну професійну освіту трактує як «постійний творчий розвиток і вдосконалення кожної людини протягом усього життя шляхом взаємодії між знаннями, що здобути на початкових етапах освіти, та знаннями, здобутими на наступних етапах, а також взаємодії між теоретичними і практичними знаннями, що підтверджуються компетентністю в подальшому їх практичному використанні. Неперервна професійна освіта охоплює базу професійну і подальшу освіту й передбачає професійне самовдосконалення на різних життєвих етапах» [4, с. 582].

Із метою забезпечення розвитку неперервної педагогічної освіти в Україні було затверджено Концепцію розвитку неперервної педагогічної освіти (наказ МОН України від 14.08.13 № 1176), за якою метою розвитку неперервної педагогічної освіти є «відтворення людського капіталу та інтелекту суспільства для забезпечення сталого розвитку країни через якісну підготовку педагогічних кадрів для всієї сфери освіти, створення ефективної системи підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників на основі поєднання національних надбань світового значення та усталених європейських традицій забезпечення розвитку педагогів, здатних у процесі постійного вдосконалення

здійснювати професійну діяльність на засадах гуманізму, демократії, вільної конкуренції та високих технологій, а також забезпечувати неперервну освіту громадян, здійснюючи практичну реалізацію освітньої політики як пріоритетної функції держави» [3].

Крім того, за Концепцією Нової української школи, безперервний професійний розвиток педагога передбачає його саморозвиток і самореалізацію впродовж усього життя як актуальних соціально-культурних пріоритетів і смислів. Таке соціальне замовлення актуалізує необхідність підготовки фахівців, які відповідають викликам суспільства знань, здатних до неперервного інтелектуального, культурного і духовного розвитку впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти [7].

У зв'язку з цим підготовка та підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників розглядається як важлива передумова, що забезпечує проведення модернізації освіти на основі осмислення вітчизняного і зарубіжного досвіду.

У Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти визначено такі пріоритетні завдання:

- удосконалення змісту освіти та організації освітнього процесу з метою розвитку педагогічної майстерності вчителя як системи його педагогічних компетентностей;

- зміцнення зв'язку педагогічної освіти із фундаментальною та прикладною наукою;

- удосконалення структури підготовки та післядипломної освіти педагогів;

- оптимізація мережі закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку педагогічних працівників;

- забезпечення соціальної підтримки суб'єктів педагогічної освіти, підвищення соціального престижу педагогічної праці [8].

При цьому розвиток неперервної педагогічної освіти має спрямовуватися на:

- забезпечення інноваційного розвитку освітніх установ і закладів освіти всіх рівнів;

- модернізацію на всіх рівнях освіти змісту, форм, методів та технологій навчання відповідно до вимог інформаційного громадянського полікультурного суспільства;

- впровадження акмеологічних та аксіологічних засад у підготовці педагогічних кадрів, формування мотивації і створення умов для їх навчання й саморозвитку впродовж професійної діяльності;

- збереження національних традицій і цінностей;

- забезпечення якості освіти на всіх рівнях відповідно до світових та європейських стандартів;

- забезпечення інтеграції науки і практичної педагогічної діяльності;

- впровадження європейського досвіду професійно-педагогічної підготовки [Там само].

Зауважимо, що сучасна школа, насамперед початкова, потребує вчителя, здатного до творчого пошуку, креативних шляхів у професійній діяльності, який працює в новому форматі та є професійно компетентним. Його діяльність, як слушно зауважують науковці [5; 8; 9; 11], має ґрунтуватися на досягненнях традиційної педагогіки, включати інноваційні підходи та передбачати пошук нових шляхів, які відповідають неперервному розвитку суспільства. Такий учитель повинен постійно підвищувати свій фаховий та особистісний рівень, бути готовим до педагогічних експериментів, які опираються на проведення досліджень та наукових пошуків.

Неабиякого значення в особистісному становленні майбутнього педагога набуває професійна підготовка як складова цілісної системи неперервної підготовки, що є основою формування якісних характеристик фахівця в галузі початкової освіти.

Важливим поступом у вирішенні проблеми неперервної педагогічної підготовки конкурентоздатних учителів початкових класів є те, що на сьогоднішній день обов'язковою умовою підготовки вчителя-початківця є впровадження в освітній процес ЗВО інформаційних технологій. Це явище, беззаперечно, суттєво розширює та збагачує можливості подання навчально-методичних матеріалів, надає можливості збільшення арсеналу засобів їх ефективного насичення, унаочнення і доступності [1].

Аналізуючи поняття «неперервна освіта», Д. Єнігін характеризує її як «складову розвитку особистості протягом життєвого шляху, головний системоутворювальний фактор формування особистості, мету і кінцевий результат процесу постійного та неухильного сходження людини до нових висот пізнання й перетворення світу» [5]. При цьому система неперервної освіти орієнтується насамперед на цілісний розвиток людини як особистості та суб'єкта діяльності протягом усього її життєвого шляху, на випереджене розв'язання проблем розвитку суспільства, науки, виробництва.

К. Волинець, аналізуючи сучасну неперервну освіту, зауважує, що її слід віднести до трьох об'єктів (суб'єктів): до особистості – людина навчається постійно, без відносно тривалих перерв чи займається самоосвітою; до освітніх програм – неперервність в освітньому процесі є своєрідною характеристикою включеності особистості в освітній процес на всіх етапах її розвитку; до організаційної структури освіти – неперервність характеризує таку номенклатуру мережі освітніх установ, які забезпечують взаємозв'язок і наступність у змісті освітніх програм, спрямованих на задоволення різних освітніх потреб, що виникають в окремому регіоні, а також у кожної людини [2].

Таким чином, ґрунтуючись на думках науковців, під **неперервною освітою** розумітимемо *цілеспрямоване здобування та вдосконалення людиною знань, умінь, навичок, здібностей протягом усього життя; цілісний процес, що забезпечує поступовий розвиток творчого потенціалу особистості.*

Зміст терміна «неперервна освіта» при цьому включає такі складові: саму систему освіти (формальну й неформальну); систему неформальної освіти (культурно-освітні та виховні заклади); всі освітні заходи, що здійснюються після завершення формальної освіти [11].

Неперервна професійна освіта розглядається також як сукупність освітніх програм і державних освітніх стандартів різного рівня й спрямованості, мережі закладів, котрі реалізують їх, та органів управління освітою. Багаторівнева і багатоступенева система професійної освіти дає змогу забезпечувати підготовку фахівців різних рівнів кваліфікації, наступність професійно-освітніх програм – від первинної професійної підготовки до післядипломної освіти [4]. В Україні неперервна освіта охоплює заклади дошкільної освіти, загальної середньої освіти, професійно-технічної освіти, вищої освіти, післядипломної освіти, курси підвищення кваліфікації, перепідготовки, стажування, навчання в аспірантурі та докторантурі, що дозволяє людині отримати і розвинути необхідні вміння професійної компетенції.

Динаміка неперервної підготовки вчителів початкової школи в Україні визнає наявність проблем, обумовлених як зовнішніми чинниками, так і внутрішніми особливостями сучасної діяльності, серед яких:

- зниження престижності педагогічної освіти, пониження соціального статусу вчителя початкової школи;
- відсутність концепції професійної неперервної підготовки вчителів початкової школи, нормативно-правової бази й економічних механізмів її реалізації;
- неузгодженість методологічних підходів при створенні й реалізації спадкоємних державних освітніх стандартів і програм усіх рівнів та ступенів неперервної освіти, механізму їх моніторингу;
- відсутність теоретично обґрунтованих підходів у науково-методичному забезпеченні неперервної підготовки вчителів початкової школи на різних етапах і рівнях освіти;
- розрив між теоретичною та практичною підготовкою студентів.

Сподіваємося, що реформування освітньої галузі, яке розпочалося саме з початкової школи, сприятиме усуненню вищезначених недоліків, а **основними** напрямками підготовки нового вчителя стануть дитиноцентризм, здатність жити в умовах цифрового суспільства, європейськоцентричність, інформаційно-комунікаційна компетентність, адже сучасні школярі мають не лише відчутти зміни вже зараз, а й отримати якісну освіту.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, зауважимо, що в сучасному світі, який означається стрімко зростаючим процесом інформатизації та комп'ютеризації, поширюваною тенденцією міграції населення, зумовленою процесами глобалізації, освіта загалом та педагогічна освіта зокрема перетворюється із закінченого процесу на нескінченний. У цих умовах людина, яка прагне гідного соціального статусу та позиції в суспільстві, а також хоче бути конкурентоспроможною на ринку праці, повинна неперервно навчатися новому, засвоювати нові знання, набувати нових умінь і навичок, а «упровадження нових підходів до безперервного професійного розвитку педагога має відбуватися з урахуванням загальноєвропейських, вітчизняних і регіональних стандартів, запровадженням індивідуально-диференційованих форм підвищення кваліфікації» [2].

Таким чином, неперервна освіта означає не тільки освіту впродовж усього життя, а й передбачає постійний перехід на більш високі рівні, якісний і кількісний прогрес особистості в оперуванні власними професійними знаннями і вміннями, набуття життєвого і професійного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бахмат Н. Неперервність педагогічної підготовки як умова конкурентоздатності вчителя початкових класів / Н. Бахмат // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2014. – Вип. 48. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/48/2.pdf (дата звернення: 10.10.2019).
2. Волинець К. І. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи в умовах неперервності педагогічної освіти в університеті / К. І. Волинець. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5150/1/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B2%20%D0%>

%BF%D1%96%D0%B4%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B0%20%D0%9-2%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C%20%D0%9A.%D0%86..pdf (дата звернення: 05.11.2019).

3. Галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти від 14.08.2013 № 1176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1176729-13> (дата звернення: 10.10.2019).

4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 582.

5. Єнигін Д. В. Засади розвитку педагогічної майстерності вчителів початкових класів у системі неперервної освіти / Д. В. Єнигін. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2012/10/18150> (дата звернення: 12.10.2019).

6. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/stru> (дата звернення: 10.11.2019).

7. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 10.11.2019).

8. Савченко О. Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2005. – № 7. – С. 1–4.

9. Семиченко В. А. Психологічні аспекти професійної підготовки і післядипломної освіти педагогічних кадрів / В. А. Семиченко // Післядипломна освіта в Україні. – 2001. – №1. – С. 54–57.

10. Сидоренко В. Безперервний професійний розвиток педагога нової української школи в умовах формальної і неформальної освіти / В. Сидоренко // URL: http://lib.iitta.gov.ua/710780/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%A1%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C.pdf (дата звернення: 10.10.2019).

11. Сігаєва Л. Є. Проблема підготовки й підвищення кваліфікації вчителів у контексті неперервної освіти / Л. Є. Сігаєва // Педагогіка і психологія. – 1999. № 3. – С. 94–100.

Дата надходження до редакції: 05.12.2019 р.